

A Lízstől a Mókepláccig

Posztumusz szótár és tanulmány a pesti jassznyelvről
2009.01.06 21:16

Pethő Tibor

Jellegzetesen hazai történet Gedényi Mihályé, Zolnay Vilmosé s közös nagy jassznyelvi gyűjteményüké. A szerzőpáros Budapest ostromakor a légoltalmi pincében ismerkedett meg. A fegyverropogás megszűntéig együtt töltött cirka háromhétnyi időszak alatt gyorsan kiderült számukra, érdeklődésük ugyanaz: a régi budapesti szleng, vagy ahogy magyarították, a fattyúnyelv. A háború után összeállított tematikus szótáruk a Rákosi-rezsim idején nem láthatott napvilágot. 1956 őszének engedékenyebb hangulatában terve vették a kiadását, de a forradalom s a megtorlás ad acta tette a megjelentetését. Az első kiadás a nyelvészek halála után valósulhatott meg. A régi fővárosi szleng páratlan kincset hordoz. A XIX–XX. században keveredő németül, magyarul és jiddisül is beszélő lakosság, a vándorcigányok, a városba vetődő vándoriparosok, így a felvidéki hegyek közül érkező szlovák drótosmesterek és üvegesek öntudatlan közreműködésével megszületett rendkívül gazdag rétegnyelv némelyik szava, kifejezése szinte észrevétlenül vált az irodalmi nyelv részévé. Gondolhatunk itt egyebek között az átejt, átráz gyakorlatilag ugyanazt jelentő szavainkra, amelyek kétes eredetére csak őseink némileg rosszaló tekintete emlékeztet. A különleges zsargonszótár tematikai alapon csoportosítja a Csikágóban vagy Tripoliszban (külső VI. kerület), a Mókepláccon vagy Csaló-közben (Teleki tér) és nem utolsósorban a Lízstben és a Rombahsztriten megfogant szavakat, kifejezéseket.

Az épületek, a hidak, a szórakozóhelyek, a kávéházak, a nyilvánosházak, a fürdők, a kórházak és a mozik mellett a kültelki vagányok a rend őreivel kapcsolatban használt kifejezései kapnak nagy hangsúlyt. Ilyen például a pléhhasú, a durranca, a mihaszna-andrás, a hécenker, a kanász, a prosztó, a zsernyák. A fejezet véleményem szerint egy apró tévedést is tartalmaz. Hekuslonci címszó alatt az szerepel ugyanis, hogy a női rendőr elnevezése a Pesti Posta című vicclapból került át az argóba. Ez nyilván nem állja meg a helyét. A német megszállás alatt rövid ideig megjelenő, bátor hangvétellű újság nem közölhetett karikatúrát Hekus Lonciról, hiszen névadója, a veszedelmes bűnöző, Hekus Dönci csak a háború után vált igazán hírhedtté. A Pesti Posta helyett a Szabad Száj című kiscgazdapárti humorlap foglalkozott sokat a később felkötött rablógyilkosról ironikusan nevezett rendőrkisasszonnyal.

A kifejezetten csak budapesti témájú kötet szólásgyűjteménye külön csemege, akár a tréfás bátorításra (Ne hagyd magad, Slézinger!), akár a lecsukott tolvajra vonatkozó megjegyzésre gondolunk (Marokkóba utazott). Két, a könyvben sajnós nem szereplő jassznyelvi kifejezésre érdemes végül felhívni a figyelmet: a palimadarakra alkalmazott, nyilván a Vurstliból származó „A figurás nyer, a sima veszít” és a ledér nőszemélyekre vonatkozó, egy fővárosi artistanő torzított nevéből keletkezett „Kígyótestű Aranka” kifejezésre.

(Zolnay Vilmos–Gedényi Mihály: A régi Budapest a fattyúnyelvben. Fekete Sas Kiadó, 2008.)